

Otázky mieru a spoločenského pokroku v súčasnej filozofii. Pravda, Bratislava 1986, 392 s.

V závere uplynulého roku — Roku mieru — vyšiel vo vydavateľstve Pravda rozsiahly zborník práce popredných sovietskych spoločenskovedných teoretikov, venovaný zásadným a náliehavým problémom našej epochy — otázkam vojny a mieru, spoločenského vývoja, pokroku a ich reflexií v súčasnej filozofii, ale nielen v nej. Optika analýzy problémov presahuje hranice odboru filozofie i sociálnej filozofie a zahŕňa okrem sociologických aj ďalšie spoločenskovedné prístupy.

Autori zborníka si vytýčili za cieľ ukázať, ako súčasná, najmä nemarxistická filozofia reflektuje a pokúša sa riešiť kľúčový problém súčasnosti — otázku mieru ako všeludskej hodnoty prvoradého významu, ktorá predstavuje nevyhnutný predpoklad ďalšej existencie človeka na zemi. V zborníku sa široko a zároveň obsažne charakterizuje marxisticko-leninská filozofia mieru, dôraz sa kladie na jej vedecký a realistický charakter, ako aj na jej skutočne humanistickú podstatu. Autori publikácie podrobili kritickej a zásadnej analýze široký diaľpazón súčasných nemarxistických koncepcií mieru a spoločenského pokroku a na základe, konfrontácie s marxisticko-leninským prístupom k danej problematike poukazujú na teoreticko-metodologické nedostatky a ideologickú neudržateľnosť buržoázných teoretických konštrukcií. V tejto súvislosti sa v zborníku upozorňuje na skutočnosť, že i keď v niektorých z analyzovaných koncepcií mieru a pokroku buržoáznej proveniencie sice neabsentuje idea humanizmu, riešenie základného problému filozofie mieru zostáva často v oblasti

iluzórnych fikcií. Táto situácia, ako sa v práci zdôrazňuje, je vo väčšine prípadov daná tým, že buržoázni teoretici pri reflexii základných problémov dneška vychádzajú z nesprávnych metodologických pozícií, ktoré im neumožňujú odhaliť reálne riešenia antagonistických protirečení buržoázných spoločností.

Autori publikácie *Otázky mieru a spoločenského pokroku v súčasnej filozofii* — ako naznačuje už jej samotný názov — sa pokúsili podať ucelený obraz aktuálnych filozofických prístupov k riešeniu nastolených otázok súčasnosti. Pozornosť popri najznámejších nemarxistických teóriách spoločenského vývoja a mieru venujú i niektorým menej známym koncepciám, teóriám a ich autorom z rozvojového sveta, ktoré sa týkajú humanistických a sociálno-etických aspektov a súvislostí vedecko-technického pokroku, ale aj pozícií a zodpovednosti vedca a človeka ako subjektu i objektu tohto procesu.

Zborník sa vnútorne člení do troch problémovo koherentných a navzájom spätých častí. Prvá časť publikácie — *Filozofia historického a realistického optimizmu* — je venovaná analýze buržoázných liberálnych predstáv o otázkach vojny a mieru, ktoré vychádzajú z predpokladu, že k spoločenským konfliktom, násiliu a vojne dochádza tam, kde je obmedzovaná sloboda ľudí, kde sú podmienky, obmedzujúce a potlačujúce individuálnu autonómnosť človeka, slobodný prejav jeho iniciatív a uspokojenie jeho potrieb. „Liberálni teoretici budujú na psychoanalytických [J. Strachey], sociálnopsychologických [L. J. Farrar, T. G. Garr, R. Abelson,

R. Jervays] a štruktúrálnofunkcionalistických [T. Parsons, R. Fert, G. Spiro] koncepciách povahy medziľudských a spoločenských vzťahov“ (s. 30).

Pozornosť autorov prvej časti publikácie sa ďalej zameriava i na súvislosti vedecko-technického pokroku a globálnych problémov vývoja a ich odrazu v buržoázno-reformátorských futurologických koncepciách, ktoré interpretujú vedecko-technický pokrok dvoma známymi spôsobmi: na jednej strane euforicko-optimisticky a na druhej strane fatalisticko-pesimisticky. Autori práce poukazujú na skutočnosť, že napriek zdanlivej vonkajšej protirečivosti týchto teoretických konštrukcií majú v podstate rovnaký sociálno-ideologický, apologetický cieľ dokázať, že vedecko-technický pokrok bez ohľadu na existujúce spoločenské systémy triedne rozdeleného sveta implikuje všeobecný „problém prežitia“, v ktorom sa ideologicky „rozpušťa“ rozdiely medzi dvoma spoločenskými systémami. „Na základe toho možno vysvetliť, prečo sa koncepcia ‚technokratického‘ optimizmu, ktoré považujú vedecko-technický pokrok za jediný zdroj pokroku vôbec [J. Fourastié, D. Bell, A. Toffler a iní], tak ľahko zžívajú na Západe s ‚rozčarovaním z pokroku‘“ (R. Aron), s „kritikou vedy“ [Ch. Reich a iní], „technologickým pesimizmom“ [H. Marcuse], s abstraktnými ideami „humanizácie vedy“ [J. Habermas]“ (s. 67).

V závere prvej časti zborníka autori formulujú v súvislosti s otázkou reálnosti všeobecného mieru východiská marxistickej filozofie mieru, a prichádzajú k závažnému poznatku, že totiž dialektika svetového vývoja v našej epoche je charakterizovaná novým historickým protirečením, protirečením celej súčasnej civilizácie. Uvedené protirečenie „spočíva v tom, že

vedecko-technická revolúcia v určitom zmysle značne prebehla sociálne revolúcie. Zastihla svet rozdelený na dva systémy... Čo má za následok ťažké a v určitých vzťahoch aj dramatické dôsledky, pretože ľudská spoločnosť ako jednotný celok nie je pripravená rozumne, spravodlivo a humanne využiť výsledky vedy a techniky, ani výsledky výroby a informácie“ (s. 119).

Druhá — nie veľmi rozsiahla — takmer 40 stránková časť kolektívnej práce je venovaná konkrétnejšie chápanému vzťahu súčasnej vedy a techniky a humanizmu, vedúcemu k požiadavke na nový typ myslenia. Podstatu tohto myslenia možno vyjadriť otázkou: ako možno predísť globálnej jadrovej katastrofe? Autori tu v náčrte venujú pozornosť vzťahom triády veda-technika-humanizmus, za cieľ si však nekladú bližšie sa zaoberať funkciou humanizmu pri formovaní človeka a sveta, ale orientujú sa skôr na otázky vedeckej etiky, otázky spoločenskej zodpovednosti vedca, ktoré v súčasnej epoche nadobúdajú nové dimenzie a tiež patria do sféry vzájomných vzťahov vedy a humanizmu.

Tretia časť recenzovanej práce, nazvaná *Filozofické idey a politická realita*, sa z filozofického hľadiska javí ako ťažisková a relevantná. Okrem toho, že sa v nej venuje priestor otázkam vojny a mieru, slobody a pokroku v prácach známych profesionálnych filozofov a teoretikov západnej proveniencie (patria sem A. J. Toynbee, K. Jaspers, K. Popper, H. Spinner, B. Russell, P. Teilhard de Chardin), prináša poznatky z oblasti tvorby niektorých afrických, ázijských a latinskoamerických autorov.

Vstupná kapitola tejto časti zborníka je venovaná kritickej analýze Toynbeeho názorov, viažúcich sa na otázky vojny a civilizácie, príčiny vo-

jen a ich úlohy v dejinách človeka, ako ich Toynbee formuloval v kontexte svojej sociálno-historickej filozofie. Priestor venovali autori analýze filozoficko-teoretických i konkrétne politických aspektov otázok pravdy a slobody, mieru a vojny v Jaspersovej existencialistickej filozofii, ktorá obsahuje mnohé charakteristické črty súčasnej buržoáznej antropologickej filozofie, a považuje sa za optimistický variant nemeckého existencializmu. „Napriek tomu, že sa Jaspers snažil vytvoriť absolútne ‚nedogmatickú‘ filozofickú teóriu“ — píše autori zborníka — „vedome, alebo spontánne dospieva k relativistickému dogmatizmu svojho druhu.“ Odmieta hodnotu každého určitého tvrdenia, a tým popiera aj objektívnu hodnotu svojho filozofického názoru. Jaspers prehľbuje nepreklenuteľnú priepasť medzi poznaním a existenciou, medzi reálne existujúcimi formami spoločenského života, a tým, čo má byť. Iniciatívy a princípy mravného konania hľadá v najhlbších existencialistických základoch individuálneho bytia. V týchto tézach sú vyjadrené protiklady, charakteristické nielen pre Jaspersa, ale aj pre celú súčasnú buržoáznu filozofiu a sociológiu, rozličných stránok historického procesu — vonkajších aj vnútorných, civilizácie aj morálno-duchovného rozvoja ľudstva, historickej nevyhnutnosti, aj slobodnej činnosti ľudí“ (s. 212).

Bolo by pochopiteľne možné ďalej pokračovať v stručnom hodnotení ďalších v zborníku analyzovaných marxistických prístupov z oblasti so-

ciálnej filozofie k otázkam vojny a mieru, obsiahnutých v koncepciách buržoáznych teoretikov. Zdá sa nám však, že i len stručný, prehľadný náčrt v zborníku predkladaných intresantných a filozoficky skutočne relevantných problémov (kde patria sociálno-etnologické interpretácie otázok vojny a mieru, reflexia týchto otázok v technonironických teóriách, názory filozofie kritického racionalizmu k problému spoločenského vývoja, eticko-politická koncepcia B. Russella, koncepcia nenásilia M. K. Ghándího) by si vyžadoval značne väčší priestor, než ten, ktorý máme k dispozícii. Ako vyplýva už z vyššie uvedeného, je celkom prirodzené, že pri takomto širokom „zábere“ problémov nemohli autori kolektívneho diela poskytnúť skutočne hĺbkovú analýzu dielčích otázok vo vnútri referenčného rámca, vymedzeného tak náročnými súvislosťami perspektívy zachovania mieru, bytia a nebytia celého ľudstva. Práca je cenná najmä tým, že poskytuje kritický, kompetentný prehľad, javovo skutočne heterogénnej spleti buržoáznych sociálno-filozofických koncepcií a teórií z predmetnej oblasti, ako aj tým, že približuje záujemcom názory aj málo známych afrických, ázijských a latinskoamerických teoretikov, viažúcich sa na charakter sociálnej reality súčasného sveta a jeho perspektívy. Prínos práce spočíva i v tom, že umožňuje čitateľovi operatívne sa zorientovať v sledovanej problematike a jej miestami — vedecko-popularizačný tón — umožňuje jej univerzálnejšie využitie nielen pre úzky okruh odborníkov.

Karol Kollár